

Шифр: «Сталий розвиток»

Проблеми та перспективи інклюзивного розвитку страхового ринку

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ	5
1.1. Сутність інклюзії та основні чинники її формування у фінансовому секторі економіки.....	5
1.2. Економічний зміст та значення інклюзивності страхування в контексті сталого розвитку	9
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ	12
2.1. Оцінка особливостей розвитку страхового ринку України в умовах сучасних викликів.....	12
2.2. Аналіз показників інклюзивності ринку страхування.....	17
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	23
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	36

ВСТУП

Актуальність теми. Страхування в умовах сучасного економічного розвитку стає ключовим інструментом для забезпечення фінансової стабільності та захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб. Повноцінне функціонування страхового ринку та перспективи його подальшого розвитку передбачають максимальне включення різних соціальних груп населення до системи страхового захисту та забезпечення їх фінансової безпеки. Інклюзивний розвиток страхового ринку визначається не тільки можливістю доступу до страхових послуг для різних верств населення, а й здатністю цих послуг максимально задовільнити потреби споживачів.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики інклюзії в економіці загалом та фінансовому секторі зокрема зробили такі відомі вчені, як С. Аденіджі, Б. Адеойе, К. Ануфрієва, А. Аткінсон, М. Ахамед, О. Вінницька, М. Войчук, А. Деміргук-Кунт, Е. Ейве, Д. Зінгер, Н. Захарченко, Л. Клаппер, Т. Корнієнко, К. Краус, Н. Краус, С. Маллік Ф. Мессі, Д. Окороафор, Е. Оланій, Г. Поченчук, Л. Чвертко, А. Шкляр та ін. Теоретичним і практичним проблемам страхування та підвищенню ефективності страхової діяльності присвячені праці Т. Лал, В. Мінкович, І. Саврас, М. Тимчак, Р. Юринець та ін. Попри багатогранність досліджень, багато питань, пов'язаних із забезпеченням інклюзії на ринку страхування, потребують подальшого вивчення, що обумовлює актуальність теми наукової роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою наукової роботи є обґрунтування закономірностей інклюзивного розвитку страхового ринку та визначення шляхів його забезпечення для досягнення фінансової стабільності й включеності різних соціальних груп населення в Україні.

Реалізація мети зумовила необхідність розв'язання таких завдань:

- розкрити сутність інклюзії та основні чинники її формування у фінансовому секторі економіки;
- визначити економічний зміст та значення інклюзивності страхування в контексті сталого розвитку;
- проаналізувати показники розвитку страхового ринку України та

здійснити оцінку умов забезпечення інклюзії у сфері страхування в Україні;

– обґрунтувати перспективи формування інклюзивного середовища в страховій сфері.

Об’єктом дослідження є інклюзія у сфері страхування.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають під час формування інклюзивного середовища на страховому ринку.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених у роботі завдань застосовані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання сутності явищ, а саме: діалектичний метод – для теоретичних узагальнень, визначення основних закономірностей функціонування страхового ринку в контексті розвитку його інклюзивності; формально-логічні методи – для оцінки показників страхової діяльності в Україні та ситуації щодо забезпечення інклюзії у страховій сфері; системний метод – для окреслення загальних тенденцій інклюзивного розвитку на фінансовому ринку; графічний метод – для наочного представлення результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти; матеріали Державної служби статистики України, Національного Банку України та ін.; теоретичні та методологічні розробки вітчизняних і закордонних учених. використані дані офіційних публікацій Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку та ін.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні висновки та практичні рекомендації використані Уманським регіональним центром АТ «Страхова група «ТАС» під час визначення напрямів стимулювання попиту на страхові послуги з урахуванням принципів інклюзивності та збільшення обсягів страхового портфеля за рахунок створення інклюзивного середовища.

Апробація результатів наукової роботи. Основні результати наукового дослідження обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи» (м. Харків, 14-15 березня 2024 р.).

Обсяг та структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ

1.1. Сутність інклюзії та основні чинники її формування у фінансовому секторі економіки

Поняття «інклюзія», що в перекладі з англійської мови означає «включення або долучення до чогось», стало часто вживаним терміном у вітчизняному словнику з кінця ХХ століття [1].

Інклюзія як стан включеності передбачає зацікавленість особи в певній діяльності та процесах, активну її участь у цих процесах, а також результативність цих дій. Залежно від обставин, залученість особи до діяльності та включеність в процеси, як відповідь на те, що відбувається в певному середовищі, може мати різні ступені інтенсивності.

Як показують дослідження, в науковому обігу терміном «інклюзія» почали послуговуватися у США в соціальному контексті, трактуючи його, як «процес збільшення рівня участі всіх членів суспільства, коли кожна особа, як індивідуальність, сприймається суспільством і має можливість повністю брати участь у соціальному житті» [2, с. 246]. В економічному аспекті це поняття знайшло застосування під час визначення стратегії економічного зростання, яке визначене, як інклюзивне, тобто таке, що «передбачає залучення (інклюзивність) значної частки робочої сили країни завдяки рівним можливостям доступу до ринків, ресурсів і неупередженого регуляторного середовища для всіх юридичних і фізичних осіб» [3, с. 4].

У фінансовій сфері «інклюзія» визначається як процес сприяння своєчасному та адекватному доступу до різноманітних фінансових продуктів і послуг, а також розширення їх використання всіма соціальними верствами шляхом впровадження спеціальних наявних та інноваційних підходів, зокрема фінансової грамотності, з метою досягнення фінансового добробуту, а також економічної та соціальної включеності [4, с. 11]. Увага науковців та практиків до проблем включення населення в систему офіційного фінансового обслуговування, зумовлена необхідністю боротьби з бідністю,

зменшення рівня неофіційних фінансових операцій та сприяння економічному прогресу.

Уперше поняття фінансової інклюзії було визначено й обговорено на конференції Глобального партнерства із фінансової інклюзії такими інституціями, як Базельський комітет з банківського нагляду, Комітет з питань платіжних і розрахункових систем, Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей, Міжнародна асоціація страховиків депозитів та Міжнародна асоціація страхового нагляду [5].

Експерти Світового банку розглядають фінансову інклюзію як доступ та ефективне використання низки відповідних фінансових послуг, що надаються в добре регульованому середовищі, яке захищає права споживачів фінансових послуг, для дорослих [6, с. 2–3]. Водночас Національний банк України під фінансовою інклюзією вбачає «створення умов для залучення усіх сегментів населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно урегульовані та відповідають потребам населення з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності у суспільстві» [7].

Заслуговують на увагу твердження українських науковців К. Ануфрієвої та А. Шкляр, які розуміють фінансову інклюзію як процес «взаємодії між суб'єктами фінансового ринку та споживачами фінансових послуг, що через надання рівного доступу до фінансових послуг забезпечує такий рівень участі споживачів фінансових послуг у фінансовій системі, який через забезпечення сталості фінансових інституцій сприяє суспільному розвитку» [8, с. 66].

Різнманітні визначення фінансової інклюзії, як правило, зводяться до твердження, що цей термін означає забезпечення ефективного доступу до фінансових послуг для тих осіб, котрі його не мають.

На думку Н. Захарченко, «фінансова інклюзія – це процес залучення та надання рівного доступу до фінансових продуктів і послуг основним суб'єктам фінансового ринку в результаті їх взаємодії. Тобто це така

фінансова система, в якій люди живуть не поруч із нею, а в ній, що означає обізнаність, наявність певних знань та навичок, їх активне використання» [9, с. 108]. Вчені М. Ахамед та С. Маллік справедливо підкреслюють, що фінансова інклюзивність, це такий стан, за якого «всі економічні агенти мають доступ до офіційних фінансових послуг і можуть ефективно користуватися такими послугами» [10]. Автори стверджують, що фінансова інклюзивність стала важливим пріоритетом державної політики України після світової фінансової кризи.

Фінансова інклюзія впроваджується комплексно всіма учасниками фінансового ринку, але основними суб'єктами, залученими до цього процесу, є: держава, в особі регуляторів та інших державних органів, які виконують нормотворчу й виконавчі/регуляторні функції, надавачі фінансових послуг та споживачі фінансових послуг.

Так, у наукових публікаціях інклюзія визначається як процес чи стан, що сприяє соціальному розвитку шляхом забезпечення стійкості фінансових установ. Завдяки інклюзії фінансового ринку різні соціальні групи мають можливість надійно здійснювати щоденні платежі без ризику шахрайства, мати доступ до кредитної системи і таким чином долучатися до інвестиційних процесів та покращувати своє фінансове становище, отримувати страховий захист, захищаючи себе від непередбачуваних фінансових витрат тощо. Це також дає можливість людям заощаджувати та зберігати свої кошти для здійснення інвестицій у майбутньому або реагування на непередбачувані ризики.

Отже, в наукових публікаціях фінансова інклюзія визначається як процес чи стан, що сприяє суспільному розвитку шляхом забезпечення стійкості фінансових установ. Завдяки інклюзії на фінансовому ринку різні соціальні групи мають змогу надійно здійснювати щоденні платежі (без ризику шахрайства), мати доступ до кредитної системи і таким чином долучатися до процесів інвестування та поліпшити свій фінансовий стан, отримувати страховий захист, убезпечуючи себе від непередбачуваних фінансових витрат тощо. Це також дає можливість людям заощаджувати та

зберігати свої гроші для реагування на непередбачувані ризики або здійснення інвестиції у майбутньому.

Експерти Світового банку зазначають, що фінансова інклюзія є ключовим фактором зниження бідності та підвищення добробуту населення, і вважають, що особливу увагу слід приділяти таким її складовим, як фінансові продукти, їхня цінова та фізична доступність, зручність та канали продажів (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структурні елементи фінансової інклюзії.

Одним із факторів, що сприяють фінансовому залученню та обмежують масштаб фінансового виключення, є ефективна діяльність банківських та небанківських фінансових установ в українському суспільстві. Насамперед йдеться про збільшення кількості людей, що користуються послугами та продуктами, які пропонують банки та інші фінансові установи, зокрема й страхові компанії. Чим активніше населення бере участь у розвитку фінансової системи та операціях на фінансовому ринку, тим вище рівень його добробуту та соціально-економічного розвитку країни.

1.2. Економічний зміст та значення інклюзивності страхування в контексті сталого розвитку

Наявність ризиків, які неодмінно супроводжують життєдіяльність кожної людини, та фінансових втрат, що виникають внаслідок їх реалізації, обумовлюють необхідність захисту майнових інтересів членів суспільства. Завдяки особливостям страхової діяльності страхові компанії мають можливість забезпечувати захист та управляти різноманітними ризиками, які чинять негативний вплив на сталий суспільний розвиток, зокрема й зменшуючи ймовірність їх реалізації [11].

Хоча багато людей для управління фінансовими ризиками можуть заощаджувати власні кошти та користуватися кредитами, а також неформально розподіляти фінансові ризики в колі сім'ї чи громади, формальне страхування має певні переваги. Офіційні страхові продукти можуть об'єднувати ризики значно більшої кількості осіб, забезпечуючи домогосподарствам вищий рівень захисту, ніж вони могли б отримати, покладаючись лише на власні заощадження, кредити, фінансову підтримку родини чи співгромадян [6].

Страхові продукти надають можливість захисту від широкого спектру ризиків, включаючи стандартні події, такі як аварії та хвороби, а також непередбачені події, такі як стихійні лиха або форс-мажорні обставини. Це дозволяє клієнтам мати впевненість, що їхні фінансові інтереси захищені в різних ситуаціях. Як показують дослідження, особи, які мають страховку інвестують у більш ризиковані та високоприбуткові технології, можуть зосередитися на своїх цілях та розвитку, знаючи, що вони захищені від можливих ризиків, які можуть виникнути у майбутньому.

Дослідження показують, що люди, які мають страховку, інвестують у більш ризиковані та високоприбуткові технології, можуть зосередитися на своїх цілях та розвитку, знаючи, що вони захищені від ризиків, які можуть виникнути в майбутньому. Шляхом мінімізації фінансових ризиків для окремих економічних суб'єктів страхування сприяє збільшенню загальної стійкості економічної системи.

Комбінація широкого захисту, ефективного розподілу ризиків, фінансової безпеки та доступності страхових послуг є ознакою інклюзивного страхового ринку та забезпечує фінансову стабільність членів суспільства.

На думку М. Войчук, «інклюзія та інклюзивний підхід у розвитку й управлінні є такими, що найбільше та найкраще відображають концептуальні основи сталого розвитку й справедливо вважаються дієвим інструментом для досягнення перспектив сталого економічного зростання» [12, с. 28].

Інклюзивний розвиток є необхідною умовою прогресивного розвитку суспільства, що базується на економіці максимальної зайнятості та взаємодії усіх суб'єктів. Це багатофакторний, багаторівневий та багатовимірний процес, що «передбачає створення максимальних можливостей для розвитку особистості, участі у всіх сферах життєдіяльності країни, працевлаштування та рівний доступ до результатів праці» [13].

Вчені-економісти пов'язують інклюзивний розвиток не лише зі збільшенням ВВП країни, а й з формуванням сильної соціально-економічної системи, «де кожен громадянин відіграє важливу роль, бо має можливості, ресурси та інструменти для забезпечення саморозвитку, гідного і якісного рівня життя» [13].

Одним із ключових елементів концепції інклюзивного розвитку є принципи постійного вдосконалення, спрямовані на задоволення базових потреб людини та гарантування соціальних і економічних прав. Він також передбачає скорочення бідності, підвищення рівня життя та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. Ціллю цього типу розвитку є розширення можливостей і свободи людей та зменшення нерівності.

Страховики, які мають відповідний досвід управління ризиками та зацікавлені у зменшенні потенційних втрат від непередбачуваних подій, відіграють важливу роль у підтримці, розвитку та забезпеченні сталого розвитку бізнес-сектору. Ці фінансові установи можуть сприяти впровадженню заходів, спрямованих на мінімізацію (або запобігання) потенційних втрат від ризиків, а також допомогти страхувальникам або застрахованим подолати наслідки страхового випадку.

Поділяючи погляди Л Чвертко, Т. Корнієнко та О. Вінницької, ми розглядаємо інклюзивність страхування, як спроможність «убезпечення всіх категорій потенційних страхувальників від ризиків через механізми страхового захисту, а також можливістю учасників страхових відносин отримувати вигоди від страхування» [14, с. 155].

Страхова інклюзія є показником доступності послуг для різних соціальних груп населення, а також рівня попиту на них [15, с. 126]. Цей показник визначає, наскільки широко страхові послуги розповсюджені серед різних верств населення та груп населення. Висока страхова інклюзивність означає, що значна кількість осіб з різних соціальних груп мають доступ до страхових продуктів і можуть захистити своє майно, здоров'я та фінанси за допомогою страхування. Водночас це свідчить про платоспроможний попит на страхові послуги та важливість такого інструменту управління ризиками в сучасному світі.

Інклюзивне страхування спрямоване на усунення ринкових бар'єрів, які заважають страховим провайдером обслуговувати недостатньо охоплені та необслуговувані групи населення [16].

Отже, інклюзія є важливим елементом розвитку страхового ринку та сприяє стійкому економічному зростанню й соціальній стабільності в країні. Інклюзивний розвиток є необхідною умовою прогресивного розвитку сучасного суспільства, основною метою якого є розширення прав і можливостей кожного члена суспільства, збалансування розподілу наявних ресурсів та зменшення нерівності. Страхування відіграє важливу роль в інклюзивному розвитку, забезпечуючи захист і фінансову стабільність для населення та економічних суб'єктів. Забезпечуючи доступність страхових послуг для всіх соціальних груп, навіть найбільш вразливих, страхування допомагає зменшити фінансові ризики та дає можливість кожному розвивати та вдосконалювати свої здібності, не боячись непередбачуваних подій, які можуть вплинути на їхній добробут.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка особливостей розвитку страхового ринку України в умовах сучасних викликів

Страховий ринок є важливою складовою ринкової та фінансової системи економічно розвиненої країни. Завдяки економічним відносинам захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб шляхом страхування, цей сектор економіки виконує ключову роль для забезпечення фінансової стабільності, стимулювання підприємництва та інвестиційних процесів.

Страхування допомагає знизити ризики для бізнесу та суспільства в цілому, що, своєю чергою, сприяє підвищенню ефективності економічного розвитку. Крім того, це важливий інструмент соціальної підтримки та захисту населення у разі настання непередбачуваних подій та кризових явищ.

Огляд теоретичних та прикладних наукових праць показує, що на стан та тенденції розвитку національних страхових ринків визначаються внутрішніми соціальними, економічними та політичними та глобалізаційними чинниками.

Пандемія COVID-19 та повномасштабна російська агресія, що почалась 24 лютого 2022 р., стали глобальним викликом сучасності для України. Страхові компанії України, так як і інші суб'єкти господарювання, зіткнулися з принципово новими викликами та загрозами. Зокрема, через окупацію територій, знищення об'єктів нерухомості та релокацію бізнесу скорочується кількість центрів обслуговування клієнтів страховиків. Компанії, що спеціалізуються на страхуванні життя, повідомляють про зменшення кількості страхових внесків та обмеження діяльності через труднощі звернення до офісів та отримання оригіналів документів. Такі обставини значно ускладнили процес здійснення страхових виплат, зокрема у

випадках, що стосуються смерті застрахованих осіб на окупованих територіях. Станом на 01. 01.2023 р. в Державному реєстрі фінансових установ (ДРФУ) обліковувалося 128 страховиків, з них 12 – компанії зі страхування життя (рис. 2.1). Усі страховики в ДРФУ є ліцензіатами.

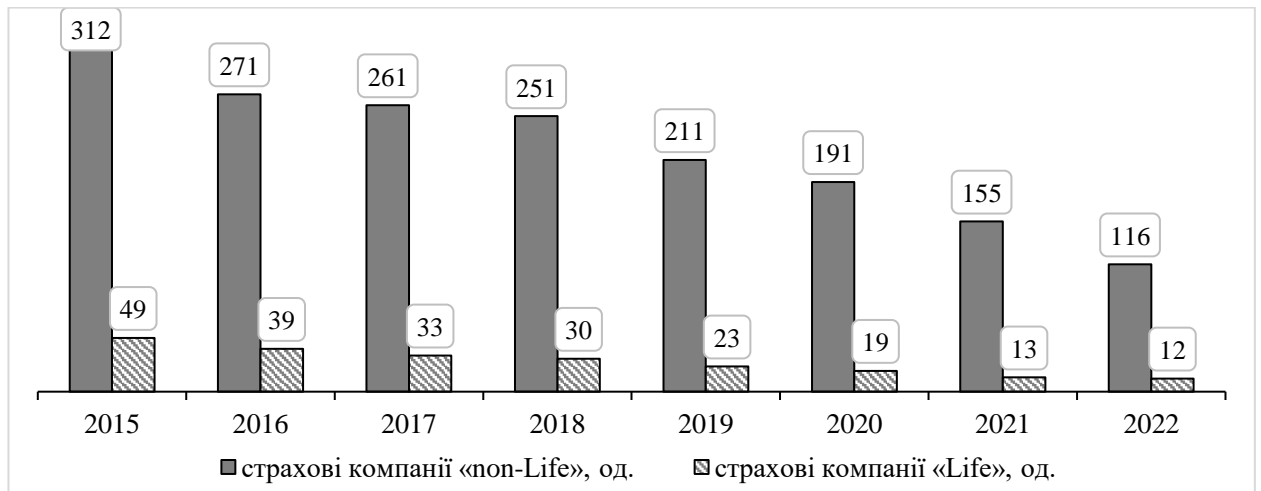

Рис. 2.1. Динаміка кількості страхових компаній в Україні в 2015-2022 рр., одиниць

Як ілюструє рис. 2.1, протягом всього досліджуваного періоду спостерігається скорочення кількості страхових компаній. У 2022 р. на ринку функціонувало в середньому 148 страховиків, що на 83 менше ніж у 2019 р. Вагомою причиною негативної динаміки стало запровадження у 2018 р. нормативів платоспроможності, які змусили недобросовісних страховиків залишити страховий ринок. Проте ще більшого впливу на зменшення кількості страховиків ринок зазнав після 01.07.2020 р., коли регулятором страхового ринку став Національний банк України з функціями контролю за дотриманням платоспроможності, прозорості, відповідності ліцензій, надійності. Як наслідок, частина компаній почали добровільно залишати ринок, інші йшли з ринку через нездатність дотримуватись вимог, анулювання ліцензій, непрозору структуру власності.

Вдосконалення системи регулювання діяльності небанківських надавачів фінансових послуг та підвищення ефективності системи нагляду дали можливість скоротити кількість страховиків без суттєвої втрати

клієнтської бази, водночас підвищивши гарантійні вимоги до страховиків. Нині загальна кількість страховиків становить (станом на 1 жовтня 2023 р.) 111 суб'єктів господарювання, із них: 12 – страховики, які провадять діяльність зі страхування життя, 99 – страховики, які провадять діяльність зі страхування іншого, ніж страхування життя.

Протягом 2019-2023 рр. діяльність страхових компаній та інших учасників фінансового ринку України відбувається в умовах максимальної межі дестабілізації, а обсяги послуг значно впали порівняно з довоєнним періодом. По-перше, свої корективи в функціонування страховиків внесла пандемія COVID-19, оскільки не всі компанії змогли адаптуватися до нових умов. По-друге, наступний етап «випробування» для національного страхового ринку почався з повномасштабною російською військовою агресією на території України.

На рис. А.1 (додаток А) наведено динаміку чистих страхових премій та чистих страхових виплат в Україні за період 2019–2022 рр., яка характеризується наявністю зазначених негативних тенденцій. З 2019 р. до 2021 р. динаміка валових страхових премій та страхових виплат мала тенденцію до збільшення. Зокрема, у 2019 р. показник страхових премій становив 53,0 млрд грн, що на 3,6 млрд грн, або на 7,6% більше ніж у 2018 р. та на 7,8 млрд грн, або на 10,0% менше ніж у 2021 р. Проте зростання, що спостерігалось у 2021 р., було нівельоване спадом, яким характеризувалася діяльність страхових компаній у 2022 р., коли обсяг валових страхових премій склав 39,7 млрд грн, тобто більш як на 20% знизився порівняно з попереднім «ковідним» роком. Майже 62% (24,6 млрд грн) валових страхових надходжень страховики отримали преміями від фізичних осіб.

Обсяг страхових виплат впродовж 2017-2021 рр. характеризувався чітко вираженою тенденцією до збільшення. Зокрема, у 2019 році значення цього показника дорівнювало 14,4 млрд грн, а в наступному році збільшився на 0,4 млрд грн, або на 2,8%. У 2021 році страхові виплати дорівнювали майже 18 млрд грн, що на 3,1 млрд грн або на 20,1% більше, ніж у 2020 р. Що

стосується 2022 р., то очікувано, через складну економічну та політичну ситуації в країні, обсяг страхових премій та виплат значно знизився. Загальні підписані премії у 2022 р. в порівнянні з аналогічним періодом 2021 р. скоротилися майже на третину і склали 13,0 млрд грн – при цьому скорочення обсягів більшою мірою відбулося в сегменті non-life, обсяги страхових премій зі страхування життя скоротилися удвічі менше.

Аналізуючи співвідношення валових страхових виплат до валових страхових премій, слід зазначити, що їх частка досить мала (рис. 2.2). Показник рівня валових страхових виплат у 2019 р. становив 36,1%, що на 0,6% більше ніж за попередній рік. У 2021 р. рівень страхових виплат виріс в порівнянні з попереднім роком на 2,9%. У 2022 р. вперше за період дослідження рівень валових страхових виплат (32,8%) майже прирівнявся до рівня чистих виплат (33,3%). Проте значення цих показників істотно знизилася проти попереднього року, а рівень чистих виплат сягнув свого мінімального значення, знизившись більш як на 5 в. п. Це пояснюється скороченням кількості страхових компаній, повномасштабним вторгненням і, як наслідок, недосконалою організацією врегулювання страхових випадків у регіонах, де ведуться бойові дії. Для прикладу зазначимо, на страховому ринку Польщі цей показник становить понад 60 %.

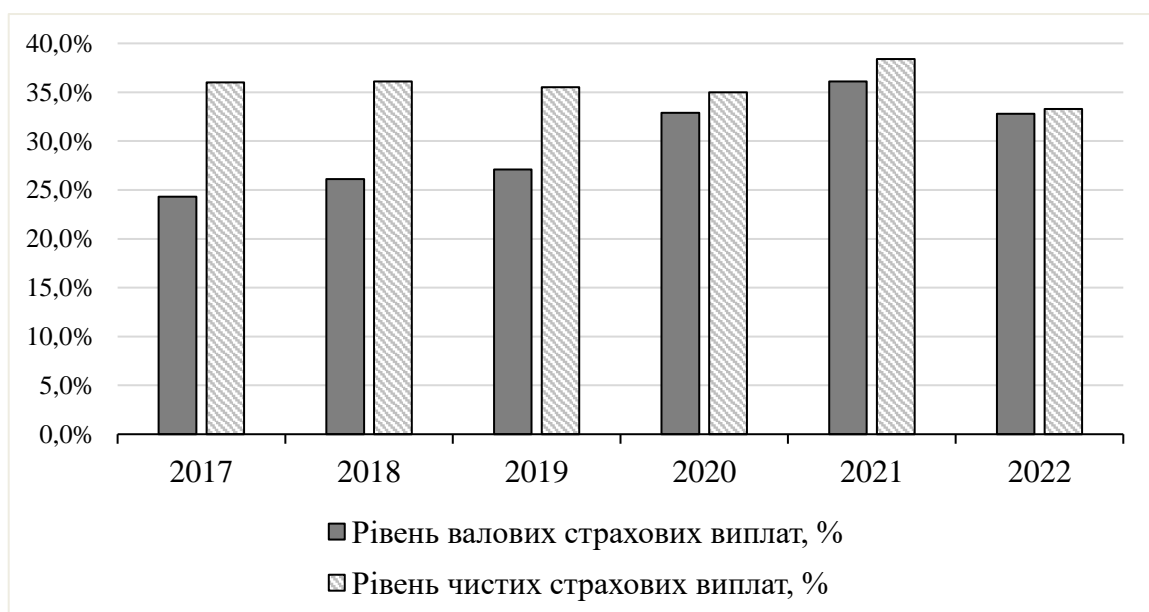

Рис. 2.2. Динаміка рівнів валових та чистих страхових виплат в Україні впродовж 2017-2022 рр., %

Загалом виплати за полісами страхування життя у 2022 р. зросли на 7% порівняно з 2021 р., тоді як виплати за полісами страхування від непередбачуваних ризиків впали майже на третину. Це викликало регуляторну реакцію ринку, яка спричинила диверсифікацію структури активів та зобов'язань страховиків протягом 2022 року.

Через активні воєнні дії в прикордонних регіонах нашої країни більшість страхових компаній вимушені були перенести свою діяльність, організувавши евакуацію персоналу в безпечніші регіони, запровадивши систему віддаленої роботи, а також зберігши технічні ресурси та бази даних. Водночас, опитування, проведене Національним банком України, показало, що всі страхові компанії відчули на собі наслідки війни в Україні [17]. Особливо помітним є зниження продажів через роздрібні канали та велика кількість звернень клієнтів з проханням відкласти наступний платіж та розірвати договори страхування.

Представники страхового бізнесу, оцінюючи ситуацію, зазначають, що показники діяльності страхових компаній знизилися через спад ділової активності в країні, передислокацію підприємств, а часто і призупинення їх діяльності, а також відповідне падіння доходів населення та загального добробуту.

Представники страхового бізнесу, оцінюючи ситуацію на ринку страхування, відзначають, що через спад ділової активності в країні, передислокацію підприємств, а часто й призупинення їх діяльності, а також відповідне падіння доходів населення і загального добробуту, показники діяльності страхових компаній знизилися.

Фінансова спроможність страховиків у воєнний час прямо залежить від якості та структури їх активів і запасу капіталу у довоєнний період. Показники активів та страхових резервів страхових компаній України за період 2017-2022 рр. представлено в додатку Б.

В загальному, рис. Б.1 додатку Б ілюструє тенденцію до збільшення активів та страхових резервів страхових компаній. Зокрема, у 2019 р. сукупні

активи складали 63,9 млрд грн, що на 1 млрд грн або на 1,6% менше ніж у 2020 р. та на 0,9 млрд або на 1,4% менше ніж у 2021 р. У вказаному році спостерігалось незначне скорочення активів страхових компаній, а саме на 0,1 млрд, або на 0,2% в порівнянні з 2020 роком. Всупереч цьому страхові резерви зросли на 2,4 млрд грн, або на 7,0%. Станом на 01.01.2023 р. загальний обсяг активів страховиків у порівнянні з початком року зріс до 70,3 млрд грн, хоча з червня 2021 р. до червня 2022 р. вони трималися близько 65,5 млрд грн. Обсяг сформованих страхових резервів на початок 2023 р. зріс проти попереднього року на 4,4 млрд грн і становить 41,0 млрд грн.

Отже, важливою умовою для сталого економічного зростання країни та для підвищення добробуту її населення є існування повноцінного страхового ринку. Головною функцією страхування є захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб від ймовірних збитків у разі настання певних надзвичайних подій. В умовах викликів зумовлених пандемією COVID-19 та воєнним вторгненням росії страховий ринок в Україні продемонстрував зменшенні кількості учасників та спад основних показників діяльності. Попри це, варто зазначити, що страховики, які мають фінансово стабільний стан змогли адаптуватися та налагодити роботу, продовжуючи працювати.

2.2. Аналіз показників інклюзивності ринку страхування

Попри певні позитивні зрушення, якими характеризувалась страхова діяльність в Україні, показники розвитку страхового ринку, як у довоєнний період, так і в умовах війни вказують на низький рівень його інклюзивності.

Рівень проникнення страхування в економіку країни, як одна з важливих ознак інклюзивності страхування, протягом тривалого періоду характеризувався вкрай низькими значеннями: чисті страхові платежі в структурі ВВП країни в середньому становили трохи більше 1,0%.

Рівень проникнення страхування в економіку країни, як одна з важливих ознак інклюзивності страхування, впродовж тривалого періоду

характеризується вкрай низькими значеннями: чисті страхові платежі в структурі ВВП країни в середньому становили трохи більше 1,0% (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка валових страхових виплат та премій на 1 договір страхування в Україні за 2017-2022 роки

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Рівень бруто-платежів, %	24,26	26,06	27,05	32,88	36,13	32,82
Рівень проникнення, %	1,45	1,39	1,33	1,08	0,91	н. д.
Показник щільності страхування, грн на особу	1025	1171	1265	1086	1207	н. д.

Як видно з представлених у табл. 2.1 даних, цей показник демонструє негативну тенденцію. Водночас, згідно з аналітичною інформацією, він є значно нижчим за відповідні середні показники для країн Центральної Європи та середньосвітовий показник, які становлять 5,0% та 6,1% відповідно [18, с. 6]. Зазначене змушує регулятора страхового ринку шукати шляхи розв'язання проблеми для досягнення світових стандартів.

Коефіцієнт щільності страхування в Україні також перебував на дуже низькому рівні, і на кінець 2021 р. становив близько 32 дол. Серед 88 країн, досліджених Swiss Re Institute, Україна посідає 73 місце за рівнем споживання послуг non-life страхування, та 82 місце за рівнем споживання послуг зі страхування життя [18].

Вагомою ознакою, що є доказом недостатнього рівня інклюзивної орієнтації розвитку страхового ринку України, є низький рівень охоплення населення послугами зі страхування життя [14, с. 149]. Страхові платежі за договорами довгострокового страхування життя в середньому ледь перевищують 0,1% ВВП. Навіть позитивна динаміка цього показника, яка спостерігалася впродовж попереднього докризового періоду, не визначили їх домінуючої ролі премій зі страхування життя в загальній структурі страхових надходжень. За даними страхового регулятора, у 2020 році частка страхування життя в загальному обсязі чистих страхових премій, хоча і

досягла найвищого рівня за останні десять років, але становила лише 12,4% (порівняно з 8,9% у 2012 році) (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Динаміка чистих страхових премій зі страхування життя та їх частки в загальних страхових надходженнях у 2012-2020 рр.

Це свідчить про зростання попиту на послуги накопичувального страхування та вказує на значний потенціал його розвитку. В економічно розвинених країнах питома вага страхових надходжень, отриманих за цим видом страхування, здебільшого складає більш ніж половину всіх страхових надходжень, а подеколи й більше двох третин. Більшість цих країн використовують страхування життя як ефективний інструмент формування заощаджень для фізичних осіб, зокрема й для накопичення коштів на пенсію. Безперечно, це пов'язано, серед іншого, з високим рівнем життя населення та достатністю грошових доходів громадян для формування заощаджень, у тому числі через страхування життя.

Ми поділяємо думку дослідників, які стверджують, що причини явища фінансового виключення лежать як на боці самих «виключених», так і на боці фінансових посередників [19, с. 12].

Серед причин, що перешкоджають фінансовій інклюзії у сфері страхування з боку страховиків, на особливу увагу заслуговують такі, як от:

1. Прагнення страховиків отримати якомога більшу прибутковість та недостатнє представлення ними страхових послуг у віддалених місцевостях, де немає достатньої кількості клієнтів для забезпечення високого доходу.

2. Заміна безпосереднього обслуговування страхувальників страховиками чи страховими агентами на реалізацію страхових продуктів через Інтернет (що не завжди позитивно сприймається різними категоріями покупців).

3. Скорочення кількості відділень страховиків, особливо в районах з низькою економічною активністю.

Теоретичні міркування та аналіз різних обстежень показують, що однією з головних перешкод на шляху інклюзивного розвитку страхового ринку є дуже низький рівень обізнаності населення про можливості страхування та його переваги над іншими інструментами захисту. Окремі особи звертаються до страховиків лише в екстрених ситуаціях, наприклад, за необхідності укладання договорів страхування життя позичальників споживчих кредитів або медичного страхування для виїзду за кордон. Результати опитування, проведеного в межах Проєкту USAID «Трансформація фінансового сектору», свідчать, що лише 9% респондентів зазначили, що вони або члени їх родин користувалися чи користуються послугами страхування. Це значно нижче, ніж у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку, де такими послугами користуються 40% громадян [20]. Часто такі особисті споживчі настрої виникають через брак довіри до фінансових інститутів та системи в цілому, що, на думку К. Грубер, є ключовою передумовою включення у фінансові відносини [21, с. 421]. Протягом багатьох років потенційні покупці страхових послуг вважали, що всі страховики «не платять», не виконуючи своїх зобов'язань, і експерти страхової справи справедливо зазначають, що потрібен час, щоб змінити таке ставлення [22].

Страховання життя виникає через потребу фізичних осіб у довгостроковому фінансовому захисті, оскільки забезпечує: фінансову підтримку сім'ї в разі смерті основного годувальника або іншої важливої особи; планування спадкоємності – виплата страхової суми може допомогти сім'ї сплатити податки, погасити борги або створити фінансовий резерв для спадкоємців; оплату похорону, який може бути дорогим, а страхування життя може покрити ці витрати й полегшити фінансове навантаження на сім'ю в цей складний період; фінансовий захист у разі виникнення нагальних фінансових потреб, таких як лікування важкої хвороби або інвалідності. Водночас страхування життя використовується як інструмент накопичення фінансових ресурсів на майбутнє, наприклад, за допомогою страхових полісів з висхідною страховою сумою або страхових полісів з можливістю інвестування. Страхування життя може виступати як засіб планування пенсії: накопичені кошти на страховому полісі дають змогу отримувати регулярні виплати після виходу на пенсію, забезпечуючи додаткове джерело доходу.

Більшість країн світу, визнаючи важливість страхування життя як засобу соціального захисту та фінансової безпеки для своїх громадян, пропонують програми та пільги, спрямовані на поширення страхування життя, зокрема податкові пільги або спільне фінансування страхових внесків державою.

Страховання життя в Україні розвивається, але залишається менш розвинутим порівняно з іншими країнами Європи. Основні причини, які впливають на рівень розвитку страхування життя в нашій країні, – низька фінансова грамотність населення, відсутність у переважної більшості громадян довіри до страхових компаній, складна економічна ситуація та недостатній рівень законодавчого регулювання в галузі страхування.

Станом на 31 березня 2023 р. на небанківському фінансовому ринку загальна кількість компаній страхування життя в Україні становила 12 life-страховиків. Протягом останніх п'яти років беззмінним лідером за кількістю застрахованих громадян, укладених договорів страхування, кількістю

зібраних премій, страхових виплат та іншими показниками є страхова компанія Метлайф.

У додатку В наведено зазначені дані щодо рівня охоплення громадян України страховим захистом зі страхування життя за 2018–2022 рр.

Частка застрахованих за договорами страхування життя в нашій країні перебуває в межах від 4,6 % до майже 7 %, тим часом як, наприклад, у Європі 80 % населення мають поліс накопичувального страхування життя [23, с. 136]. Але вплив низки негативних факторів, зокрема повномасштабна російська агресія, нерозвинутий фондовий ринок, гальмують розвиток цього сегмента страхового ринку і можливість розширення частки застрахованих.

Російська збройна агресія проти України завдає непоправної шкоди економіці країни, призводить до соціально-економічного занепаду. Для страхового ринку, серед іншого, ризики, що пов'язані з війною, включають «прямі збитки від андеррайтингу, швидке зростання цін, уповільнення економічного зростання, волатильність фінансового ринку та потенціал шоків активів» [24].

Оскільки рівень життя населення безпосередньо впливає на його купівельну поведінку щодо страхових продуктів та послуг, можна очікувати рівень використання цих механізмів страхового захисту знижуватиметься. Зростання фінансової ексклюзії, яке стане наслідком низького рівня використання страхових послуг, створить додаткові виклики для ефективного управління фінансовими ризиками та забезпечення фінансової стабільності в суспільстві.

Отже, стан та тенденції розвитку страхового ринку України та його інклюзивність визначаються впливом як внутрішніх, так зовнішніх факторів. Розуміння цих факторів та їх взаємодії є ключовим для визначення ефективних стратегій управління та сприяння інклюзивному розвитку страхового ринку. Досягнення вищого рівня інклюзивності страхування потребує розробки та впровадження відповідної політики та державного регулювання.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У створенні умов для розвитку інклюзії на ринку страхових послуг та підвищенні рівня фінансової інклюзії у сфері страхування надзвичайно великою є роль інновацій. Саме цей напрям розвитку страхового ринку України визначається дослідниками як один із перспективних. Адже сучасне українське суспільство стає дедалі більш залежним від неперервного та неминучого інноваційного прогресу як панівного способу розвитку, а здатність до нововведень є своєрідним індикатором ефективності сучасної організації соціальних систем різного рівня, яка дозволяє виживати та розвиватися в умовах позитивної динаміки суспільних змін, посилення міжнародної та внутрішньої конкуренції.

Широке запровадження електронної комерції в страхуванні позитивно відображається на розвитку сучасного інклюзивного середовища в цій сфері. Розмаїття цифрових страхових продуктів спрощує доступ споживачів до них через відсутність необхідності відвідувати фінансові установи. Заразом, як показують дослідження, це спричинює деяку ізолюваність людей, не схильних користуватися цифровими технологіями — до таких категорій споживачів здебільшого належать старші люди та сільські жителі.

Для забезпечення інклюзії цих та інших категорій осіб нагальною є потреба популяризації цифрової обізнаності в країні й опанування цифрових навичок особами різних вікових груп незалежно від виду населеного пункту, де вони проживають. Це сприятиме розвитку ефективного інклюзивного середовища та прискоренню фінансової інтеграції — дозволить використовувати цифрову інформацію, продукти та послуги й отримувати вигоду від них на однаковій і справедливій основі. Ефективна інклюзія, на противагу розширенню клієнтської бази лише для отримання прибутку й економії на масштабі, пов'язана з рівністю можливостей всіх верств

населення різного віку, статі, рівня матеріального забезпечення, освіти, професійного престижу тощо, підтримкою незахищених верств та зростанням суспільного добробуту.

Проблема цифрової та фінансової включеності мешканців сіл донині залишається актуальною не лише для України, а й для інших країн. Для скорочення розриву в показниках, що відображають інклюзивний характер страхового ринку та його вплив на суспільний прогрес, важливу роль відіграє фінансова грамотність населення. Як і Л. Чвертко, Т. Корнієнко, О. Вінницька, ми переконані, що «обізнаність потенційних споживачів страхових послуг про можливості страхової галузі та розуміння практичної користі від страхування сприятимуть підвищенню рівня охоплення страховими послугами всіх верств населення та більшому використанню фінансового потенціалу вітчизняного страхового ринку» [14, С. 152].

Для формування інклюзії на страховому ринку як комплексу заходів, що мають на меті максимально інтегрувати соціум у функціонування фінансової системи, доцільно сформуванню цілісну методику оцінювання рівня фінансової інклюзивності. Саме для цього, на думку А. Тимків і Г. Сидор, необхідно напрацювати окремі напрями загальної методики, зокрема оцінку рівня доступності фінансових послуг. Доступність потрібно розглядати не лише для осіб з особливими потребами, а й для інших категорій, що можуть зазнавати дискримінації [26]. Страховики мають бути готовими надати різні варіанти рішень щодо страхового захисту, який би відповідав потребам та очікуванням клієнтів.

Залученості осіб із різних соціальних груп сприятиме цінова доступність страхових послуг та їхня гнучкість відповідно до потреб страхувальників. Гнучкість є ознакою якості фінансових послуг, що засвідчує здатність фінансової послуги відповідати індивідуальним потребам та життєвим обставинам клієнта.

Оскільки рівень життя в Україні є дуже низький, один з найнижчих у Європі, страхові компанії, які працюють в Україні, повинні приділяти особливу увагу цінній доступності страхових продуктів. Адже наукові

дослідження неодноразово показували, що рівень доходу окремої людини або домогосподарства відіграє надзвичайно важливу роль в ухваленні рішення щодо придбання страхового продукту. Зокрема, І. Саврас і Р. Юринець визначили істотну залежність між рівнем життя населення, узагальнювальним вартісним показником якого є обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну особу, та обсягом страхових премій зі страхування життя в розрахунку на одну особу. Як показало проведене авторами дослідження, «динаміка зміни страхових премій зі страхування життя у розрахунку на одну особу є синхронною зі змінами обсягів ВВП у розрахунку на одну особу» [27].

Водночас наукові розробки закордонних науковців підтверджують кореляцію рівнів економічного розвитку країни та включеності населення в фінансову систему. Насамперед вченими доводиться твердження, що зростання ВВП країни у розрахунку на одну особу визначає ріст фінансової інклюзії. Важливими чинниками фінансової інклюзії, на думку Е. Оланій та Б. Адеоїе [28], Д. Окороафор, С. Аденіджі та Е. Ейве [29], є «широкі гроші», кредити приватному сектору та кількість користувачів інтернету.

З огляду на те, що «ключем до усунення пастки фінансового відчуження є диверсифікація фінансових послуг» [30], страхові компанії мають активно працювати над розширенням асортименту страхових продуктів та послуг за прийнятною вартістю. Важливою метою таких страхових продуктів є забезпечення страхувальників та застрахованих належним страховим захистом у різних сферах їхньої життєдіяльності.

Слід зазначити, що підвищення фінансової інклюзії є одним із пріоритетів Національного банку України та держави в цілому. Ухвалена в серпні 2023 р. «Стратегія розвитку фінансового сектору України» [25], передбачає, що розвиток фінансової грамотності населення та підприємців забезпечить формування відповідального та інклюзивного фінансового ринку.

Отже, для забезпечення інклюзивного розвитку необхідно на постійній основі проводити заходи спрямовані на підвищення рівня фінансової грамотності та фінансової обізнаності різних груп населення. Це потребує зусиль як із боку учасників фінансового ринку, так і органів державної влади, насамперед через проведення послідовної державної політики у цій сфері. К. Краус, Н. Краус, Г. Поченчук зазначають, що для досягнення фінансової інклюзії «потрібен продуманий і узгоджений підхід до виявлення проблем і можливостей, використання зв'язків у фінансових і нефінансових сферах, а також узгодження дій широкого кола стейкхолдерів» [31, с. 25]. З огляду на зазначене, координація дій державних органів, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, громадських організацій та приватних підприємств, які здійснюють впровадження різноманітних ініціатив та інновацій у сфері фінансової освіти, й фінансових інститутів сприятиме підвищенню рівня довіри населення до страхового сектору та збільшенню страхових надходжень. Це також сприятиме ефективному використанню фінансового потенціалу страховиків як потужних інституційних інвесторів в економіку України.

Використання фінансової інформації, застосування фінансових знань на практиці зазвичай «означає краще управління грошима, досягнення фінансових цілей та уникнення стресів, пов'язаних з фінансовими проблемами» [5]. Це також призводить до покращення фінансового стану домогосподарств і зрештою сприяє фінансовому добробуту населення країни.

Страхові компанії повинні фокусуватися на інноваціях, особливо у цифровому просторі, щоб розробляти новітні страхові продукти та послуги, які будуть зручні та доступні для широкого кола клієнтів. Цифрові інновації можуть включати онлайн-платформи для купівлі страховок, мобільні додатки для управління полісами, а також використання великих даних та штучного інтелекту для персоналізації пропозицій. Такий підхід дозволяє страховим компаніям бути більш інклюзивними та забезпечувати рівний доступ до страхових послуг для всіх.

Важливу роль у розширенні доступу вразливих груп населення до фінансових послуг відіграють інклюзивні фінансові технології, що використовують творчі підходи до обслуговування нових клієнтів, зокрема, й через цифрові страхові платформи, які пропонують мікропокриття.

Електронна комерція у страховому секторі має значний вплив на формування страхової інклюзії та вимагає поширення цифрової грамотності серед населення й набуття цифрових навичок потенційними страхувальниками. Оскільки «розмаїття цифрових страхових продуктів, з одного боку, спрощує доступ споживачів до них через відсутність необхідності відвідувати фінансові установи. З іншого боку, ... спричинює деяку ізольованість людей, не схильних користуватися цифровими технологіями» [14, с. 154]. Споживачами, які в основному підпадають під ці категорії, є особи похилого віку та ті, хто живуть у сільській місцевості [5].

Цифрова грамотність, як відомо, охоплює набір навичок та знань, необхідних для ефективного використання різних технологій, зокрема комп'ютерів, мобільних пристроїв та інтернету. Вона передбачає вміння працювати з операційними системами, розуміння того, як працюють програми, вміння користуватися основними програмними інструментами, а також знаходити, критично оцінювати та використовувати інформацію з глобальної мережі. Цифрова грамотність також включає розуміння цифрової безпеки, вміння користуватися електронною поштою та іншими новітніми засобами комунікації.

Слушною є думка дослідників, що «необхідність створення максимально комфортних умов для клієнтів страхових компаній на всіх етапах – від укладення договору й оплати платежів до виплат і поновлення договорів – потребує від страховиків подальшої цифровізації бізнес-процесів» [32, с. 9]. Однак впровадження цифрових технологій значною мірою залежить від успіхів у розв'язанні широкого спектру інституційних, інфраструктурних, екосистемних та урядових проблем, які ускладнюють цифровізацію української економіки [33] (додаток Д).

Успішні перспективи страхового ринку в процесі підвищення рівня інклюзивного розвитку та створення сучасного інклюзивного середовища визначатимуться можливостями страховиків та інших учасників страхового ринку і залежатимуть від їхньої готовності інвестувати та бажання підтримувати відносини з клієнтами. Водночас для підвищення рівня фінансової інклюзії необхідно більше, ніж просто створення технічних умов для користування страховими продуктами та послугами. «Важливо вивчати реальні потреби споживача та фокусувати зусилля на їхньому задоволенні. Адже головним мотивом фінансової інклюзії є забезпечення вільного доступу усіх дорослих членів суспільства до фінансових послуг, що персоналізовані відповідно до потреб кожного» [14, с. 155].

Окрім того, важливо відзначити, міцним підґрунтям для зростання довіри до фінансової сфери стане посилення відповідальності страхових компаній та інших фінансових інститутів за невиконання своїх зобов'язань перед клієнтами, доброчесність щодо споживачів, зокрема, під час розкриття інформації про фінансову послугу.

Отже, розвиток інклюзивного страхового ринку України вимагає проведення масштабних заходів, спрямованих на підвищення рівня добробуту, страхової культури, фінансової та цифрової грамотності населення. Це вимагає ухвалення відповідної стратегії, розробки та впровадження нормативно-правової бази для її реалізації, забезпечення захисту прав споживачів страхових послуг та їхньої кібербезпеки, створення необхідної інфраструктури. Інклюзивна орієнтація страхового сектору передбачає тісну взаємодію між державою, учасниками фінансового ринку та іншими стейкхолдерами, що впроваджують різноманітні ініціативи у сфері фінансової та цифрової освіти. Страховикам необхідно розширювати асортимент доступних страхових продуктів та послуг, для забезпечення страхувальників і застрахованих належним страховим захистом у різних сферах їхнього життя.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі наведене обґрунтування закономірностей інклюзивного розвитку страхового ринку та визначення шляхів його забезпечення для досягнення фінансової стабільності й включеності всіх верств населення в Україні.

Це дозволило сформулювати низку загальних висновків:

1. Інклюзивність у страховому секторі означає здатність забезпечувати всі категорії потенційних страхувальників захистом від ризиків через механізми страхового покриття, а також передбачає можливість отримання учасниками страхових відносин вигод від участі у страхуванні. Страхова інклюзія, як важливий елемент фінансового ринку, є каталізатором фінансового добробуту та економічного зростання. Її впровадження сприяє розширенню доступу до страхових послуг та акумулюванню інвестиційних ресурсів, що відкриває нові можливості для розвитку підприємництва, інновацій та стійкого підвищення рівня життя.

2. Умови для поступального інклюзивного розвитку страхового ринку України були створені ще до початку повномасштабного російського вторгнення. Ці умови сприяли виконанню вимог законодавства та створили підґрунтя для його перегляду в частині структури власності, захисту прав споживачів, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. Російська агресія сповільнила трансформаційні процеси, зробивши розвиток українського страхового ринку обмеженим та подекуди суперечливим. Основними причинами цього є зовнішня та внутрішня міграція населення, що призвела до зміни страхових пріоритетів, відсутність методології управління страховими компаніями в умовах війни, невідповідність між активною та пасивною структурами багатьох страхових компаній, низькі рівні проникнення та щільності страхування, низька платоспроможність населення та недовіра до операторів страхового ринку.

3. Недостатній рівень цифрової та фінансової грамотності залишається перешкодою для формування інклюзивного страхового ринку та повного використання можливостей страхових компаній, що обмежує доступ населення до страхових послуг. Для подолання цих викликів необхідно вдосконалювати програми фінансової грамотності та цифрової освіти, спрямовані на підвищення обізнаності населення з цих питань. Важливо також розробляти прості та зрозумілі страхові продукти, які відповідають реальним потребам клієнтів та є доступними для різних соціальних груп. Ці заходи допоможуть підвищити інклюзивність страхування та забезпечити ширший доступ до страхових послуг.

4. Формування інклюзивного середовища у страховому секторі передбачає як усунення наявних бар'єрів та перешкод для отримання страхового захисту потенційними споживачами страхових послуг, створення умов для їх включення у страхові відносини, так і зміну системи цінностей учасників страхового ринку та підвищення страхової культури. Реалізація цих завдань базується головним чином на науково-технічному прогресі, підвищенні матеріального та культурного рівня всіх верств населення, інноваційному менеджменті. Наука, інновації та нові технології покликані прискорити формування інклюзивного середовища на страховому ринку та сприяти поліпшенню якісних і кількісних економічних та соціальних показників суспільного розвитку.

5. З метою розширення доступу населення до страхових послуг слід докласти зусиль для подальшого розвитку партнерства між державою, страховим бізнесом та іншими стейкхолдерами страхового ринку. Необхідно також забезпечити належний захист прав споживачів страхових послуг, якість та персоналізацію страхових продуктів, а також розширення їх асортименту за прийнятними цінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Найда Ю. М., Ткаченко Л. М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія: навч.-метод. посіб. / Під заг. ред. Даниленко Л.І. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с.
2. Чвертко Л. А., Кирилюк І. М. Соціальна інклюзія вимушено переміщених осіб засобами туристичних активностей в умовах російсько-української війни. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2023. Вип. 19. Т. 2. С. 243-255.
3. Landchovichina E., Lundstrom S., Garrido L. What is Inclusive Growth? *The World Bank note*. February 10, 2009. URL: http://ella.practicalaction.org/wpcontent/uploads/learning/contribution_materials/lea52/World%20Bank_What%20is%20Inclusive%20Growth1464684605.pdf (дата звернення: 02.02.2024).
4. Atkinson A., Messy F. Promoting Financial Inclusion through Financial Education: OECD/INFE Evidence, Policies and Practice. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. 2013. № 34. OECD Publishing. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5k3xz6m88smp-en>.
5. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут України. URL: <https://www.slideshare.net/sadovnychy/ss-148924891?ref=https://finclub.net/news/finansovayagramotnost-ukraintsev-okazalas-khudshej-v-oesr.html> (дата звернення: 15.02.2024).
6. Demirguc-Kunt A., Klapper L., Singer D. Financial Inclusion and Inclusive Growth. A Review of Recent Empirical Evidence. *The World Bank*. 2017. April. 27 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26479/WPS8040.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.02.2024).
7. Фінансова інклюзія задля економічного зростання: підсумки міжнародного «Форуму з фінансової інклюзії. Нікого за бортом». *Національний банк України*. 13 черв. 2019. URL:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova-inklyuziya-zadlya-ekonomichnogo-zrostannya-pidsumki-mijnarodnogo-forumu-z-finansovoyi-inklyuziyi-nikogo-zabortom> (дата звернення: 15.02.2024).

8. Ануфрієва К. В., Шкляр А. І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. *Український соціум*. 2019. № 3 (70). С. 59–77.

9. Захарченко Н. В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. *Фінанси України*. 2020. №6. С. 105-116.

10. Ahamed M. M., Mallick S. K. Is financial inclusion good for bank stability? International evidence. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2019. Vol. 157. P. 403-427. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2017.07.027>

11. Проценко О. Л. Страхування як інструмент забезпечення сталого розвитку суспільства. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. №3. С. 113-116.

12. Войчук М. В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. №3-4 (87). С. 28-33.

13. Базиліюк А. В., Жулин О. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19-29.

14. Чвертко Л. А., Корнієнко Т. О., Вінницька О. А. Фінансова інклюзія на страховому ринку України: передумови та чинники формування. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18. Т. 2. С. 146-158. DOI: 10.15330/apred.2.18.146-158.

15. Чвертко Л. А. Проблеми забезпечення інклюзивності страхування в умовах сучасних викликів. *Фінансово-кредитний механізм розвитку економіки та соціальної сфери* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9 груд. 2021 р. м. Кропивницький. Кропивницький, 2021. С. 125-128.

16. Lal T. Measuring impact of financial inclusion on rural development through cooperatives. *International Journal of Social Economics*. 2019. 46(3). P. 352-376. Doi: 10.1108/IJSE-02-2018-0057
17. Під час дії воєнного стану ринок страхування продовжує працювати – результати опитування. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/pid-chas-diyi-voennogo-stanu-rinok-strahuvannya-prodovjuye-pratsyuvati--rezultati-opituvannya> (дата звернення: 15.02.2024).
18. Майбутнє регулювання ринку страхування в Україні: Біла книга. НБУ. 2020. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/White_paper_insurance_2020.pdf?v=4 (дата звернення: 13.02.2024).
19. Alińska A. Problem wykluczenia finansowego w Polsce. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego*. 2011. Nr 76. S. 9-22.
20. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. URL: http://www.fst-ua.info/wp-content/uploads/2021/10/Ukraine_2021_Financial-Literacy-Survey-Report-UA.pdf (дата звернення: 29.02.2024).
21. Gruber K. Access to financial services for individuals as a component of financial inclusion: evolution and estimation in domestic conditions. *History of economics and economic thought of Ukraine*. 2020. №. 53. P. 407-430.
22. Довіра у дефіциті: як українцям повірити у цінність страхування. *Delo.ua*. URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/dovira-u-deficiti-jak-ukrajincjam-poviriti-u-cin-387129/> (дата звернення: 17.02.2024).
23. Тимчак М., Мінкович В. Європейський досвід страхування життя та можливість його імплементації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка*. 2021. № 1. С. 134–140.

24. Ринок страхування та перестрахування подолає економічні наслідки вторгнення Росії в Україну. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/news/22/04/05/41058> (дата звернення: 18.02.2024).
25. Стратегія розвитку фінансового сектору України. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=5 (дата звернення: 25.02.2024).
26. Тимків А. О., Сидор Г. В. Проблемні аспекти дослідження фінансової інклюзії. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2023. № 1. С. 143–153.
27. Саврас І. З., Юринець Р. В. Дослідження ринку страхування життя в Україні з використанням кореляційно-регресійного аналізу. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 41. С. 303-309.
28. Olaniyi E., Adeoye B. Determinants of Financial Inclusion in Africa: A Dynamic Panel Approach. *University of Mauritius Research Journal*. 2016. Vol. 22. URL: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/81326/1/MPRA_paper_81326.pdf (дата звернення: 18.02.2024).
29. Okoroafor O. K. David, Adeniji Sesan Oluseyi, Awe Emmanuel. Empirical Analysis of the Determinants of Financial Inclusion in Nigeria: 1990-2016. *Journal of Finance and Economics*. 2018. №6 (1). P. 19-25. DOI: 10.12691/jfe-6-1-3.
30. Adedokun M. W., Ağa M. Financial inclusion: A pathway to economic growth in Sub-Saharan African economies. *International journal of finance and economics*. 2023. Vol. 28, Issue 3. P. 2227-3466. DOI: 10.1002/ijfe.25592712.
31. Краус К. М., Краус Н. М., Поченчук Г. М. Інституціональні аспекти та цифровізація фінансової інклюзії в національній економіці. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 18-28.

32. Chvertko L., Korniienko T., Vinnytska O. Digitalization of insurance business as an effective risk management lever. *Sciences of Europe*. 2022. № 89. Vol. 1. P. 7-11.

33. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. *Український інститут майбутнього*. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

34. Показники діяльності страхових компаній: наглядова статистика НБУ. *Національний банк України* : вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/> (дата звернення: 15.02.2024).

ДОДАТКИ